

Ote Säde Palmun oppimispäiväkirjasta Erityisympäristöjen suunnittelu –studiokurssilla, joka syksyllä 2018 käsitteli vuoden 1918 sisällissodan tapahtumia ja paikkoja

KIPEITÄ MUISTOJA

3.10.2018

Emilia vihjasi minulle, että voisin viime viikon poissaoloa korvaavana tehtävänä vierailla Fossar de la Pedreralla sekä tutustua Helsingin vuoteen 1918 liittyvistä paikoista kertovaan materiaaliin. Poissaolosta täytyy varmaankin keskustella vielä uudestaan tarkemmin. Kirjoitin nyt kuitenkin tekstin, jossa pohdin Fossar de la Pedreraan liittyviä asioita.

Kuvittele pitäväsi julkista puhetta sisällissodan julmuuksista. Käsittelet valkoisen terrorin tekemiä teloituksia. Syylliset ovat vielä elossa, kenties yleisön joukossa. Muisto on niin kipeä, että sen luo on vaikea päästä. Joudut punnitsemaan joka sanaa, kuin haparoisit askelmia epätasaisella rinteellä. Et puhu suoraan ihmisistä, vaan abstraktista, institutionaalista terrorista. Puhut epäinhimillisistä rakenteista, jotka johtivat monien viattomien kuolemaan. Etäännytät muiston, käytät metaforia. Keskityt suruun ja tyhjyyteen, jonka julmat teot jättivät jälkeensä. Juuri sellainen on Fossar de la Pedrera, Espanjan sisällissodan muistomerkki Barcelonassa.

Espanjan sisällissodasta löytyy joitakin yhtymäkohtia Suomen sisällissotaan. Molemmissa käytiin taistelua valkoisten ja punaisten välillä. Molemmissa nimenomaan valkoinen terrori saavutti hätkähdyttävät mittasuhteet. Barcelonan vanhalta louhokselta, kuin kaupungin selän taa unohdetusta sopukasta löytyy valkoisen terrorin uhrien muistomerkki.

Paikalle on vaikea löytää, kuten minulle kerrottiin. Nykyaikaiset navigointivälineet auttavat, mutta eivät neuvo täysin perille asti. Bussi jättää teollisuusalueelle tien varteen, kuin keskelle ei mitään. Kävijä ei koe tulleen paikkaan, jossa olisi mitään merkittävää nähtävää. Mäki, jolla louhos on, häämöttelee kaupungin laidalla. Synkkä muisto pysyy kuitenkin kätkeytyneenä, ellei sen tiedä olevan siellä. Navigaattori neuvoo suljetulle portille. Hetken aikaa paikka tuntuu pysyvän saavuttamattomissa korkeiden muurien takana, jotka ympäröivät mäen rinteelle pengerryttyä hautausmaata. Kaupunki tuntuu suojelevan kipeää muistoaan. Tuntuu symboliselta, ettei oletettavasti helpointa, lyhyttä reittiä pääse, koska se on suljettu lukkojen taakse rautaisella portilla.

Reitti muistomerkillä kulkee mäenrinteen hautausmaan läpi. Vasta hautausmaan suurten porttien läpi kuljettuaan etsivä löytää ensimmäisen kyltin Fossar de la Pedreralle. Kipeä muisto on todella kuin haudattu Tumba de Buenaventura Durrutin hautausmaan perukoille. Matkalla eksyisi ilman vahvaa aikomusta vierailulle. Lopulta vaatimaton infokyltti ja rinnettäylös kaartuva kulkuväylä osoittavat muistomerkin olevan lähellä.

Muistomerkillä kiivetään kaikkea muuta kuin esteetöntä luiskaa pitkin. Epätasaiset askelmat tuntuvat töröttävän miten sattuu, ja välistä kasvaa rikkaruohoja. Näin syvälle Euroopan psyykkeen pimeisiin nurkkiin kaivautumisen kai kuuluukin tuntua vähän pahalta. Joka askelta täytyy hieman varoa, kuin todella puhuisi suurelle joukolle ihmisiä ja varoisi sanojaan. Luiskan yläpäässä mutkan takaa paljastuu sisäänkäynti. Minusta tuntui hieman siltä, että olisin johonkin muinaisen haudan porteilla. Siellä oli suuria paasia, joiden kylkeen oli kirjoitettu kuolleiden nimiä. Ulla-Maija Peltonen mainitsee kirjassaan "Muistin paikat", kuinka kaikkialla maailmassa pidetään tärkeänä sitä, ettei sodassa kuolleiden nimiä koskaan saa unohtaa. Takaa avautuva maisema on kuitenkin anonyymi. Se on täynnä surumielistä tyhjyyttä, joka rajautuu vanhan louhoksen rososiin seinämiin. Tähän paikkaan valkoiset heittivät punaisten ruumiita kuin roskaa.

Tila kohdistaa kävijän huomion tyhjälle nurmikentälle. Tyhjyyttä tuijotellessa saattaisi ajatella kuolleiden jälkeensä jättämää tyhjyyttä. Heitä ei ole nimetty sankareiksi tai korotettu jalustalle. Täällä jäljellä on vain tyhjyys ja suru. Nurmikenttää ympäröivät penkit, joilla nurmea ja kallionseinävää voi katsella. Takana kulkee kulkuväylä. Sen takana kohoavat pahaenteisen näköiset teräksiset pergolat, joiden materiaali tuntuu julmalta kaikkien luonnonmateriaalien rinnalla. Pergolat katsovat kentälle, jonka avara tila jättää kipeän paljon tilaa mielikuvitukselle. Ajattelen, että vainajat uinuvat hiljaa pehmeän nurmikon alla, mutta paikalle voi myös kuvitella kärsimystä, kirkaisuja ja voihkintaa.

Luennolla professori Sinkkilä esitteli meille kaikkien espanjalaisten tunteman kuvan sisällissodasta. Hän esitti, että aihe teräksiin pergoloihin olisi poimittu rivissä ampuvista sotilaista. Nyt kun minulle kerran on esitelty tämä tulkinta, en voi olla näkemättä sitä. Sotilaat seisovat suorissa riveissä, kylminä. Kaikki inhimillisyys on poissa, ja jäljellä on vain terrorin teräksiset rakenteet. Kiväärin osoittavat kohti avointa kenttää. Muisto on etäytetty ja abstrahoitu, mutta mielessään laukaukset voi vielä kuulla. Mietin, että jollain tapaa institutionaalista terroria ja kauhua kuvastavien pergoloiden voi kuvitella antavan armoa myös tekojen tekijöille. Pergola ei etsi syyllistä yksittäisestä ihmisestä vaan juuri rakenteista, joiden osaksi päätyneiden yksilöiden tarinaa emme tunne.

Leijuvan näköiset askelmat johtavat ylemmälle tasolle, missä vesi valuu rinteeseen lehtevän kasvillisuuden seasta lumpeiseen altaaseen. Vedestä tulee seesteinen olo, mutta toisaalta sen voi yhdistää paikalla tapahtuneeseen verenvuodatukseen. Vesi ei pulppua koristeellisesta lähteestä vaan kuin vahingossa puhjenneesta haavasta rinteeseen kyljessä. Takaa löytyy kuolleen presidentin hauta. Nurmiaukean laidalla on joitakin sypressipuita, jotka Etelä-Euroopassa kuuluvat hautausmaiden vakiovarustukseen. Niiden juurella on joitakin hautakiviä. En usko, että ne ovat kuuluneet alkuperäiseen suunnitelmaan. Koko Fossar de la Pedreraan on kertynyt erilaisia muistomerkkejä, jotka tuntuvat rihkamalta tilallisen tulkinnan rinnalla. Anonyymi suru ja fasismien kauhu tuntuvat sopivammilta, mutta ehkäpä ihmiset tarvitsevat tuttuja asioita.

Paikalla on hiljaista. Kaupungin äänet kuuluvat etäältä sorakuopan reunojen takaa ja muistomerkin sisäänkäynnin kautta. Jalkojen alla rahisee sora ja ylätasolla solisee vesi. Palaamme takaisin teollisuusalueelle ja koitamme löytää bussin keskustaan päin. Mäki hämöttää alueen takana ja näkyy kauas. Muutama päivä myöhemmin vierailen mäen juhlavammalla puolella Barcelona-paviljongissa. Kipeän muisto tuntuu olevan kaukana

mäkisen alueen sisuksissa. Sen voi lähes unohtaa, mutta kun sen tietää olevan siellä, se palaa mieleen aika ajoin.

Luultavasti kaikissa maissa on omat kipeät muistonsa ja vaietetut aiheensa. Erilaisten terrorien uhreille pystytetyt muistomerkit ovat hyvin erilaisia riippuen siitä, kuinka aihetta on kyseisessä maassa käsitelty. Esimerkiksi Saksan häviö toisessa maailmansodassa on pakottanut koko yhteiskunnan käsittelemään hirmutekoja joskus raadollisenkin avoimella tavalla. Tämä ei tietenkään ole voinut olla helppoa, eikä varmaan ole vielääkään. Voisi kuitenkin sanoa, että saksalaiset ovat melko kehittyneitä käsittelemään historiaansa, koska heillä ei ole ollut muuta vaihtoehtoa. Tuntuu että lähes jokaisen tapaamani saksalaisen nykynuoren kanssa voi käydä järkevä keskustelun historiasta ja siitä, mitä siitä pitäisi oppia. Tämä lienee osa koulujen opetussuunnitelmaa. Muistamisen kulttuuri näkyy myös siinä, millaisia muistomerkkejä toiselle maailmansodalle on pystytetty. Juutalaisten muistomerkki Berliinissä on yhdellä kaupungin keskeisimmistä paikoista. Fossar de la Pedrera taas on piilossa syvällä kaupungin selän takana. Osallistuin juuri Barcelonassa järjestettyyn maisema-arkkitehtuurin Biennaleen ja keskustelin muutaman muualta Espanjasta tulleen paikallisen kanssa. Heidän mukaansa sisällissotaa ei ole koskaan oikein käsitelty avoimesti koko yhteiskunnan tasolla. Pohjois-espanjalaisen tuttuni mukaan ihmiset ovat usein jyrkästi joko yhdellä tai toisella puolella. Hänen mielestään tämä näkyy myös espanjalaisen politiikan taustalla jakolinjoissa. Ajattelisin, että Saksassa kansallissosialistisen puolueen varjo on käsittänyt jollain tapaa koko yhteiskuntaa, eikä siten ole jättänyt jälkeensä sisällissotiin verrattavia poliittisia jakolinjoja, vaikka toki yhtä etnistä ryhmää vainottiin ylitse muiden.

Kuluneena kesänä olin vaihto-opiskelijana Saksassa. Osallistuin osaksi aikaa kurssille "Puutarhamuistomerkkien ajankohtaiset tutkimuskysymykset", missä pohdittiin muun muassa, kuinka kansallissosialismin luomia muistomerkkejä tulisi hoitaa. Asia tuntui sensitiiviseltä, mutta siitä oli mahdollista käydä keskustelua ja esittää erilaisia argumentteja akateemisessa kontekstissa. Kansallissosialismin synnyttämiä paikkoja ei haluta glorifioida, mutta toisaalta ne saattavat olla taiteellisesti korkeatasoisia. Pohdimme erään natseille työskennelleen maisema-arkkitehdin tarinaa ja kohtaloa lopulta itsekin kansallissosialistisen terrorin uhrina. Hän ei ollut professorimme mukaan itse ideologisesti kansallissosialisti, mutta taitava maisema-arkkitehti, joka suunnitteli jo sinänsä kontroversaalin Bergen-Belsenin nimisen kohteen. Pohdimme yhdessä, voisiko hänen työnsä esteettistä laatua silti kunnioittaa. Mahdollisuus käydä tällaisia keskusteluja vaatii aikaa ja etäisyyttä. Myös Espanjassa on aivan varmasti tahoja, jotka haluaisivat jo käsitellä sisällissodan haavoja. Sen osoittaa jo Fossar de la Pedreran olemassaolo. Toistaiseksi muisto on kuitenkin haudattu syvälle, ja sen luo on vaikea löytää.

Posted by Säde